

MAGASABBRA A TETŐT

10. BUDAPESTI ÉPÍTÉSZETI FILMNAPOK, TOLDI MOZI, 2018. 03. 08. – 11.

SZÖVEG TEXT: GÖTZ ESZTER FOTÓK PHOTOS: KÉK

RÉSZLET A MEGASTRUKTÚRÁK C. FILMBŐL

A Kortárs Építészeti Központ immár tizedik éve rendezi meg áprilisban az Építészeti Filmnapokat, évről évre egyre szélesebb közönséggel. A filmnapok az idén is sokféle, több irányban átgondolható tanulságokat kínált. Ezek között talán a legfontosabb, hogy – noha a jelenlegi hazai közmédiából szinte teljesen hiányzik az építészeti témájú dokumentumfilm műfaja – valójában nagy igény van rá.

Nem csupán a szakma érdeklődik iránta, hanem azok is, akik a jelenről, az éppen zajló folyamatokról átfogó képet szeretnének kapni. Az építészet ugyanis, mint a közösséget szolgáló alkalmazott művészet, meglehetősen precízitással leképezi a jövőhöz vezető utat ugyanúgy, mint a múlttal való kapcsolatot. A Filmnapok másik nagy tapasztalata az építészet határozott pozícióváltásához kapcsolódik, párhuzamos azzal a jelenséggel, hogy világszerte gyakorlatilag naponta sok tízezer fővel gyarapodik a városokban, sőt nagyvárosokban élők száma, és ugyanilyen tempóban csökken a természet uralta terület nagysága. Ezáltal az épített környezet szerepe egyre dominánsabbá válik, és egy sor társadalmi, jogi, esztétikai, életvezetési, közösségdinamikai aspektussal kerül a korábbinál sokkal szorosabb kapcsolatba, ami az itt bemutatott filmekben évről évre egyre markánsabban megnyilvánul.

Az Építészeti Filmnapok kínálata – az előző évekhez hasonlóan – az idén is sokkal távolabb tekintett a kortárs építészet vagy a műemlékőrzés aktuális helyzeténél. Valós társadalmi-gazdasági makrofolyamatok rajzolódnak ki a gyakran személyes hangú, mikrotörténetekből komponált dokumentumfilmekben a kínai gigaberuházásokról, az afrikai országokban elindult fejlesztésekről, a dán, spanyol, román, angol, kínai, ecuadori, olasz városok működéséről, városi emberek életéről és kilátásairól. Szóba kerül minden, ami igazán izgalmas: hatalom és építészet, építészet és ember, tér és ember, jog és üzlet, múlt és jelen, álmok és vágyak konf-

liktusai, az otthonteremtéstől az otthontalanságig, a legváltozatosabb élethelyzetek tükrében.

Ahogy a fesztivál rendezői maguk is felhívták a figyelmet, az indulás óta eltelt évtizedben az építészeti film jelentős változáson ment keresztül. A sztárépítészeti műhelytitkaiba való bepillantás, az építészeti kérdések mellett egyre határozottabb vonulatot alkotnak azok a filmek, amelyek a városi térhasználattal foglalkoznak, amelyekben az építészet nem mint tett, hanem mint körülmény, adottság, viszonyulást igénylő közeg szerepel. Paul Sng mozija (*Megfosztás*, 2017) a szociális bérlakásokkal való lakosságcsere üzleti trükkjeibe pillant bele, Patrick Steel és David Reeve (*Larry és Janet kiköltöznek*, 2013) egy önkormányzati fejlesztés miatt kiköltözésre kényszerített házaspár dilemmáival szembesít. Petruț Călinescu (*Bűszkeség és beton*, 2013) azt az ellentmondásos, de gyorsan ható folyamatot mutatja fel, amely a külföldön dolgozó román állampolgárok hazaküldött pénzéből kivagyvi versengés terepévé teszi a falusi főutcákat, végérvényesen megszüntetve a települések képét. Hans Christian Post (*Kié a város?*, 2017) Berlin átalakulásairól kérdez városlakókat és építészeket, összevetve a korábbi, férfiak uralta városfejlesztésekkel a mai, nőiesebb logikát követő, rugalmas és nyitottabb irányt. A berlini változások drámaibb vonulatát Andreas Wilcke filmje tárja elénk (*A zsákmányul ejtett város*, 2015). Bukarest központjának, a Matache városrésznek lerombolását Dragoș Lumpan filmje (*Matache – Berzei-Buzești*, 2016) fogalmazza meg. Kiszolgáltatottság és a múlt eltűnése, a kötődések széthullása kíséri a városok átalakulását, új szociális és szociálpszichológiai problémák egész sorát hívva életre. Finomabb húrokon játszott Žanete Skarule filmje (*A repülő szerzetesek temploma*, 2017), aki egy fiatal lett építész Kínába tervezett különleges temploma kapcsán a keleti és a nyugati gondolkodásmódot kevés szöveggel, csodálatos képköltészetben szembesíti, és ismét láthattuk Andreas Pichler néhány éve nagy sikerrel bemutatott 2012-es *Velence-szindróma* című moziját, amely szívszorító pontossággal ábrázolja a turizmus megszállása alatti Velence saját életlehetőségeinek visszaszorulását.

A program két kuriózuma egy-egy nőhöz kötődött. Matt Tyrnauer az 1961-ben megjelent és a modern városfejlesztés irányait radikálisan megváltoztató *A nagy amerikai városok élete és halála* című könyv szerzőjének, Jane Jacobsnak az életművét dolgozta fel (*Jane polgár – csata a városért*, 2017), aki a üzleti érdekek uralta ingatlanfejlesztéseket szembesítette a polgárok igényeivel, a mikrokörnyezet fontosságával, a közösségek hálózatának működési mechanizmusával. Pau Faus mozija (*Adát polgármesternek*, 2016) a civil szóvivőből Barcelona első női polgármesterévé lett Ada Colau egy éves karrierjét követi végig, Colau videónaplójának részleteivel. Egy önálló blokk filmjei a közép- és kelet-európai, egykori szocialista országok terhes építészeti örökségének egy-egy részletét mérték fel, az elárvult novgorodi színház-szörnyőtől (*A novgorodi úrhajó*, 2016) a lengyel lakótelepeken (*Bloki*, 2016) át a Togliatti néven alig három év alatt felhúzott, Volga-menti szovjet gyár-városig, ahol az egész keleti blokkban használt Lada autók készültek (*Togliatti(grád)*, 2016). Két film Kína gigaberuházásainak háttérét jelenítette meg, egy tízmilliósi kínai nagyvárosban (*Álombirodalom*, 2016) és

RÉSZLET A JANE POLGÁR C. FILMBŐL

Etiópiában (*Addisz-Abeba, Kína új virága*, 2016) – mindkettő személyes történeteken keresztül, rendkívüli érzékenységgel ábrázolva a nagy építési boom kipukkadása után, de továbbra is a fejlesztések ígézetében illetve árnyékában kialakuló, legfrissebb tendenciákat.

Az idei fesztivál sem maradt nagy nevek nélkül. 2016-ban forgatta Tomas Koolhaas az apjáról, Rem Koolhaasról azt a filmet, amelyik szinte belülről közvetíti az építés gondolkodási módját, és azt hozzáilleszti a Koolhaas terveinek megvalósulásával járó gyakorlati kérdésekhez. A képzőművész-designer-zenész-filmrendező, Kaspar Astrup Schröder a dán BIG építésziroda vezetőjéről, Bjarke Ingelsről készített filmet. És ezúttal is több rövidfilm szerepelt a műsoron, többek között az idei Velencei

Építészeti Biennálé magyar kiállítását bemutató, a VaLyó által készített mozi (*Szabihíd*, 2018). Újdonság az építőmunkások korábban alig észlelt világának megjelenése két film közvetítésével (*Amit mi alkottunk*, 2016, illetve *A cement íze*, 2017).

Ami fájón hiányzott, az a magyar filmek részvétele: az említett *Szabihíd*, illetve Máté Albert és Potyondi Gergő 2016-os rövidfilmje mellett csupán a Lechner Tudásközpont archívumából válogatott kisebb anyag szerepelt – holott témát bőven kínál a hazai építészet, akár a lakáshelyzetről, akár az ellentmondásos tervekről és beruházásokról, a közterekhez való jogról, vagy a városok, települések összképének átalakulásáról van szó. A remekül válogatott nemzetközi anyag sorra hívta (volna) elő a párhuzamos hazai jelenségek filmre vitelét. Érdemes lenne átgondolni, vajon mi okozza a magyarországi építészeti film lappangását.

MOVE THE ROOF HIGHER UP
10TH BUDAPEST ARCHITECTURE FILMS DAYS
TOLDI CINEMA, 08.03-11.03. 2018

The Contemporary Architecture Centre hosts the Architecture Film Days for the tenth time this April with an ever widening audience year by year. The programme offers lessons proving useful thoughts and food for thought from several aspects. The number of people living in towns and cities increases worldwide by tens of thousands day by day, which means that the genuinely natural areas decrease with the same speed. As a result, man-made environment tends to be more and more dominant, and gets into contact with a large number of social, legal, aesthetic, life-style maanging, community dynamics aspects much closer than before. Year by year, this tendency is clearly reflected in the films presented here.

MÉRHETŐ MINŐSÉG

INTERJÚ BERKE BÉLA SVÁJCI ÉPÍTÉSSZEL

SZÖVEG TEXT: PÉM ILDIKÓ (BORD ÉPÍTÉSZ STÚDIÓ)

2017 elején találkoztunk először, amikor a BORD Építész Stúdióval Zürichben jártunk. Azóta szoros munkakapcsolat alakult ki a két cég között. Berke Béla épületeit tudatos, erősen funkcionális alapokon nyugvó, geometrikus formavilág jellemzi. A tervezői gyakorlattól idén visszavonuló építész életéről és építészeti hitvallásáról kérdeztem.

Magyarországról származó svájci építész vagy, de pontosan honnan is indultál?

1955-ban születtem, Zalaegerszegen. Anyai ágon pedagógus, apai ágon kereskedő családból származom. Szüleim a MAORT-nál, Magyar-Amerikai Olajipari Rt.-nél dolgoztak a második világháború előtt. Két nővérem van, én terven kívül jöttem a világra. Pályát szabadon választhattam, csak a pedagógus szakma volt tiltott, mondván, az hálátlan foglalkozás. Kémia-fizika szakon végeztem a gimnáziumot és kezdetben csillagász

akartam lenni. Kulin György és Róka Gedeon csillagvilágában éltem. Később a városrendezés, várostervezés, mint az együttélés elemeinek olvasztótengelye foglalkoztatott. Így kezdtem el városépítést tanulni az Ybl Miklós Főiskolán. Sajnos a szocializmus idején a várostervezés a politika terepe volt, és kissé csalódtam benne.

Hogyan kerültél Zürichbe?

Már fiatalon erősen pacifista világnézetet vallottam. Háborúellenes álláspontomhoz híven nem állhattam katonának. Közel állt hozzám Marx filozófiája, benne láttam egy fejlettebb együttélési formának a megvalósulását, és nagy hatással volt rám Bertolt Brecht is. Akkoriban olvastam egy gondolatot, amely úgy kezdődik, képzelj el, hogy háború van és senki nem megy el... Ebben láttam összefoglalva erőszakmentes világnézetemet.

Elveim minden következményeit vállalni kívántam, de végül mégsem így lett. Bevallom, a könnyebb utat választottam. Így kerültem Svájcba.

REFORMÁTUS TEMPLOM TERVE, BONSTETTEN

Amikor svájci állampolgár lettem, persze újra problémák adódtak béke központú gondolkodásomból, de szerencsére itt egy adott összeg fejében megválthattam a kötelező katonaságot. Így elmondhatom, soha nem kellett fegyvert fognom, soha nem voltam katona.

Beszéltél egyáltalán németül?

Egy szót sem. A nővérem itt élt, ők fogadtak be. Sok segítséget kaptam, így hamar sikerült beilleszkednem. Május 1-én érkeztem meg, és szeptember 1-én már dolgoztam, sőt építészként kaptam munkát. Luzernben töltöttem másfél évet, majd sikerült elhelyezkednem Rudolf és Esther Guyer-nél Zürichben. Ez egy 30 fős, nagy iroda volt, ahol sokat tanultam, sok pályázatot rajzoltam, nagy munkákban vettem részt. Sokat köszönhetek az „öreg” Guyernek, hiszen az ő támogatásával kerültem az ETH-ra is, ahol másfél évet tanultam.

Mikor döntöttél úgy, hogy saját irodát nyitsz? Hogyan indult?

Négy éve dolgoztam a Guyer irodában, amikor úgy határoztam, önállóan folytatom. Eleinte nem voltak konkrét munkáim, bedolgoztam különböző építészirodáknak. Elégedettek voltak velem, ezért mindig sok megbízásom volt. Aztán hamarosan saját munkáim is lettek.

Magyar származásod jelentett-e egyedi látásmódot a svájci környezetben?

Teljes képet látni csak az tud, akinek kívülrőlként szabad rálátása van a dolgokra, ez esetben egy társadalomra egy nemzetre. Tehát igen, azt gondolom, hogy a külső pozíció mindenképp előny volt.

Kik azok az építész gondolkodók, akik hatással voltak rád?

Az egyetlen eltöltött idő alatt leginkább a tervezésemélet és a város-tervezés érdekelt. Az ETH-n egy világ nyílt ki előttem. Amit addig tudtam az építészettörténetről, az mind a görög-római építészeti kultúrán alapult. Nem ismertem a modern és kortárs építészeket és elméleteiket. Luigi Snozzi előadásait meghallgatni bárhová elutaztam, példaképemnek tekinttem. Építész körökben a szituáció, az illeszkedés világbajnokának neveztük. Rendkívül élveztem Rene Furer „Architekturtheorie” előadásait a Hoesli Tanszéken, amely egy egész generáció építészeire hatással voltak, gondolok itt Roger Diener, Annette Gigon, Mike Guyer és Marc Angelil építészekre.

Ebben az időben alakítottam ki saját ars poeticámat, vagyis ahogy én dolgozom. Az elmélet alapvetően a neoracionalizmus elvén alapul. Röviden összefoglalva, az építész feladata szerintem az adott helyzethez és a megadott keretekhez legjobban illeszkedő, általános érvényű megoldást megtalálni. Ugyanakkor el kell határolódnia a klisé minden formájától. Ezen tervezési koncepció mentén nem szobrok, egyedi, harsány alko-

tások születnek. Itt nem Beethoven üstdobjáról, hanem Mozart fuvalójáról van szó. Ez egyfajta elemző módszer, ami logikus következtetések sorozatából áll. E szerint elméletileg lehetséges lenne, hogy ugyanazon feltételek mellett ugyanaz az épület akár többször is megszülethessen. Természetesen nincs az a helyzet, hogy a feltételek ugyanazok lennének. Ebből következik, hogy két ugyanolyan épület sem létezhet. A fent említettek jelentősége különösen a városépítészetben nagy, ahol az építész rendkívül nagy felelősség és kötelezettség terheli a tekintetben, hogy a legélhetőbb struktúrát hozza létre. Később, kisebb léptékben „önmegvalósítani” persze lehetséges, de természetesen csak konzekvensen.

Beszélnél az építész felelősségéről?

A felelősségtudat minden téren fontos szerepet játszik az életben. Svájcban egyébként az egyéni felelősségvállalás, az „Eigenverantwortung” az egyik jól ismert és alapvető jellemzője a társadalomnak. Magunk oldjuk meg a problémáinkat, tudatában vagyunk annak, hogy felelősséggel tartozunk saját magunkért és cselekedeteinkért. Tekintettel vagyunk egymásra és környezetünkre, közvetlenül és tágabb értelemben is. Ez nekem is új volt és meg kellett tanulnom, hiszen a szocializmusban sok mindent készen kaptunk.

A társadalmi szintű felelősségvállalás egyfajta küldetés volt számomra. Egy időben aktívan politizáltam, 2004–2005-ben alapító tagja voltam a Grünliberale pártnak. 10 évig voltam választott bíró a Baurekursgericht des Kantos Zürich intézményében. Emellett mindig fontosnak éreztem, hogy segítsen azokat az embertárimat, akik rá vannak szorulva. Önkéntesen segítettem sérült embereket ellátó intézményben, és alkalmaztam kezelés alatt álló, drogfüggő építészeket is. Az építész technikusok oktatásában is részt veszünk, valamint a BME és az ETH építész karáról is rendszeresen fogadtunk gyakornokokat.

Vallásosnak tartod magad?

A vallás kérdését nehéz kikerülni. Aki azt mondja, ateista, az is hisz abban, hogy nincs miben hinni. A kérdés, hogy vallásos vagy-e, nem értelmezhető számomra, mivel ez egy antropológiai konstans, ez az emberi faj „dizájnya”. Egyébként eredendően evangélikus vagyok, még hitoktató is voltam a helyi vasárnapi iskolában. Ám mégis azt gondolom, a hit mindenkiben benne van, nem különböztetek meg vallási csoportokat. A választ egy nagyobb keretben látom.

Hogyan kezdesz neki egy új projektnek?

Snozzi elgondolását alapul véve, először is meghatározom, melyek a keretek, megismerem a helyszínt, a környezetet, a programot és a vonatkozó szabályozást. Az elemzés során kiderül, mi az, ami hiányzik, vagy melyek azok a tényezők, amelyeket ki lehet, vagy ki kell emelni. Ez a világ legszebb munkája, mikor csupán egy üres fehér papírod van... A semmiből valamit csinálni: ez már több, mint alkotás. Az elemzés eredményeképp megszületnek a lehetséges megoldások, amelyek közül a legoptimálisabbat kell kiszűrni. Ez egyfajta redukció, egyszerűsítés, logikus döntések sora. A sok kis részletből a lehető legegyszerűbb és legteljesebb egészet kell megalkotni.

Mi magunk is így működünk: az eléggé hézagos benyomásokból, amit a világról kapunk, mégis egy egész képet alkotunk. Amikor valamit megnézünk, az információknak csupán kis része jut el hozzánk, mégis hiányérzetünk, agyunk kiegészíti a hiányos tartalmat. Ez különben a tudat egyik lehetséges definíciója is.

A kötöttségekkel és korlátokkal való tervezés szerintem magasan a legszebb tevékenység. Az alapvető, az elemi tehát nem más, mint a redukció extrém formája. Terveztem már ilyen házat, amelyet egyébként „deux-chevaux”-háznak hívok, a Citroen2CV-re utalva. Szerintem ez egy találó kifejezés, mert a probléma megoldása itt is az abszolút minimumra, a legfontosabbakra van redukálva.

IRODA- ÉS TÁRSASHÁZ TERVE, RICHTERSWIL

Melyek azok a szempontok, amelyek leginkább fontosak számodra a tervezés során?

Mindig érdekelt a természettudományok és a filozófia. Tanultam ökológiát, szindinamikát, különösen a Corbusier-színek érdekelték. Munkám során azt kutattam, hogyan lehet maximális minőséget elérni az építészetben, hogy az épített környezet hogyan befolyásolja egészségünket és életminőségünket. Ezt a területet mi „Baubiologie”-nak nevezzük és ebben a témában készítettem is egy tanulmányt *Quantifizierung einer Qualität Messbarkeit der Baubiologie* (A minőség mérhetőségének meghatározása az építésbiológiában) címmel. Ebből lett aztán az ÖQ „Ökologische Intelligenz”, az IQ analógiájára. Ez egyfajta minősítési rendszer, amelynek segítségével az épületek értékelhetők, kategóriákba sorolhatók, aszerint, hogy milyen hatással vannak az emberi életminőségre.

Főként lakóépületeket, társasházakat terveztl. Vannak-e olyan elvek, amelyeket itt különösen kiemelnél?

A lakápszichológia, a „Wohnpsychologie” elveinek ismerete elengedhetetlen a lakóépülettervezésben. Gondolj bele, több százezer éven keresztül ültünk a tűz körül a vadonban, ehhez képest csupán tízezer éve lakunk mesterséges környezetben. Figyeljük meg, ahogyan a kisgyerek első jó néhány évében a konyha és annak szűk környezete körül éli életét, eszik, játszik, írja a házi feladatát. Ez is bizonyítja, hogy életünk meghatározója mind a mai napig a tűz, a konyha, az étkezés. Szociológiai tanulmányok bizonyítják, hogy ha egy közösség nem együtt étkezik, az előbb-utóbb felbomlik. Az étkezés és azok terei ma is az emberi közösségek alapvető szervező erői. Ezen a példán keresztül is látható, az építész feladata hatalmas. A mi felelőségünk, hogy a tereket úgy formáljuk, hogy azok építsék közösségeinket. A tét nagy: ha nem sikerül, egy családi élet harmóniája, egy közösség bomlik fel és igenis, akkor mi leszünk a hibásak.

Van-e olyan kedvenc épületed, ahol mindent meg tudtál valósítani, amit szerettél?

A Hausacher projekt mostanában fog elkészülni. Ez egy négy lakásos társasház Feldmeilenben, ahol egy kísérletet tettem arra, hogy meg lehet-e szerkeszteni egy teljes épületet, nemcsak a tömeget, hanem minden építészeti részleteket, az aranymetszés szabályait követve. Sikerült megvalósítani... Jó munka volt, szívesen csináltuk.

A tárgyalóban ülünk, mögöttem a táblán egy skicc látható. Mit ábrázol?

Kutatásaim során mindig kerestem a tökéletes helyet. Van egy elképzelésem egy bizonyos helyről, egyfajta ember alkotta erőteréről, ahol sokszorosan pihentetőbb az alvás, mint általában. Ez egy speciális tér, ahol adott

a szerkezet, adottak a belső térarányok, szabályozott a megvilágítás és a szellőzés, meghatározott a felhasználandó anyagok skálája, a felületek, színek, stb. A sci-fik nyelvén ez egyfajta „időlyuk”, ahol időt lehet nyerni.

Építészirodád a Berke Architekten AG. Rengeteg munkán dolgoztál, épületeid valósultak meg. Mégsem látom őket dokumentálva, vagy a sajtóban. Miért?

A munkáimat soha nem dokumentáltam. Az volt az elképzelésem, hogy a múlt folyamatosan változik a jelenben és jövőben, nem lehet bebetonozni, különben azzal a haladás útjába állunk. Az emberi fejlődéshez is hozzátartozik, hogy múltunk velünk együtt fejlődik. Soha nem is fényképeztem. Ez alól kivétel a camera obscura, vagyis lyukkamera. Ez a lencse nélküli kamera képes arra, hogy a mozgást, a pillanatnyi dolgokat kiszűrve csakis a dolgok lényegét örökítse meg. Így elvont, expresszív képek készíthetők, s ez a fotózás egyetlen formája, amit el tudok fogadni.

Gyakran látogatsz haza. Mi az, ami Magyarországhoz képest Svájcban jelentősen más?

Az emberi kapcsolatok kultúrája egészen fejlett Svájcban. Ha valakinek nem ugyanaz a véleménye, mint neked, akkor is természetes, hogy azt feltételezed, jót akar. Bár különbözőek a nézeteink, a jó ügy érdekében képesek vagyunk az összefogásra. Ez a fajta gondolkodás a mindennapi munkában sőt még a politikában is jelen van.

Van-e kedvenc helyed Zürichben, egy tér, egy sarok, egy park, ahol szívesen időzöl, ahol fel tudsz tölteni?

Van egy park itt a közelben, Rózsakertnek hívják. Egy református templom, a Neumünster Kirche kertje, hatalmas fákkal. Rengeteg időt töltöttem itt.

MEASURABLE QUALITY

AN INTERVIEW WITH BÉLA BERKE, SWISS ARCHITECT

Béla Berke, a theoretician architect, whose life and works are basically defined by his sense of responsibility to society, has excellent achievements as the former chairman of Baubioswiss and the founder of ÖQ qualification system in making the impact of human beings on the environment measurable. Buildings by Béla Berke feature geometric forms based on deliberate, highly functional foundations. In the interview he tells us about his career, architectural philosophy, experiences in Switzerland and the responsibility of architecture.